

DYDAKTYCZNE WARUNKI FORMOWANIA SIĘ TOLERANCJI U MŁODSZYCH UCZNIÓW ZE SPECJALNYMI POTRZEBAMI PSYCHOFIZYCZNYMI

Artykuł omawia cechy szczególne edukacji młodszych uczniów według zasad tolerancji. Podkreśla się wagę i złożoność planowania i wdrażania komponentu edukacyjnego w procesie wychowawczym, zwrócono uwagę na koncepcje „tolerancji” oraz „warunku dydaktycznego”. Wskazany został szereg warunków dydaktycznych, sprzyjających pozytywnemu wychowaniu zachowań tolerancyjnych uczniów w warunkach edukacji inkluzyjnej.

Słowa kluczowe: młodzi uczniowie, dziecko ze specjalnymi potrzebami psychofizycznymi, edukacja inkluzyjna, wychowanie, tolerancja, warunek dydaktyczny.

*** H. Kajdalova**
Wschodnioeuropejski
Narodowy
Uniwersytet im. Lesi
Ukrainki
(m. Łuck, Ukraina)

DIDACTIC CONDITIONS OF THE FORMATION OF TOLERANCE IN JUNIOR PUPILS WITH SPECIAL NEEDS.

The article examines the question of peculiarities of upbringing of junior pupils by the principles of tolerance. We stressed on the importance and complexity of the planning and implementation of the upbringing component of the educational process, paid special attention to the terms “tolerance” and “didactic condition”. Also we outline a series of didactic conditions which will promote positive absorption of tolerant behavior of pupils in terms of inclusive education.

Key words: junior pupils, a child with special needs, inclusive education, upbringing, tolerance, didactic condition.

ДИДАКТИЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ОСОБЛИВОСТЯМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ

У статті розглядаються особливості виховання молодших школярів завдяки засадам толерантності. Наголошено на важливості та складності планування та реалізації виховного компонента навчально-виховного процесу, акцентовано увагу на поняттях «толерантність» та «дидактична умова». Окреслено низку дидактичних умов, що сприятимуть позитивному засвоєнню толерантної поведінки школярів в умовах інклюзивної освіти.

Ключові слова: молодші школярі, дитина з особливостями психофізичного розвитку, інклюзивна освіта, виховання, толерантність, дидактична умова.

Постановка проблеми. Загальноприйнято, що діти шести, семи або й п'ятирічного віку переступають поріг загальноосвітнього навчального закладу і стають уже повноцінними учасниками навчально-виховного процесу. Дошкільний заклад, так само, як і сім'я, здійснюють свій вплив на ще неповнолітню особистість, проте види діяльності дещо різняться. Початкова школа – це новий етап, нові обов'язки і правила, нове оточення і абсолютно нові враження від почутого або побаченого.

Навчання в умовах інклюзивної освіти є також своєрідною новинкою для вчорашнього дошкільника – сьогоднішнього першокласника. Для когось це може обернутися справжньою проблемою, адже взаємодія із дитиною з особливостями психофізичного розвитку, особливо при відсутності будь-яких контактів попередньо, при довгій адаптації до навчального середовища, перебуванні в оточенні не зовсім ще знайомих ровесників, не така легка, як здається на перший погляд. Все залежить від індивідуальних особливостей кожного учня.

Спільне навчання одних та інших покликане розвивати інклюзивну освіту, адже її одним із головних завдань є забезпечення якісною освітою в межах загальноосвітнього навчального закладу. Проте, в силу тих чи інших обставин, інклюзія хоч і має розвиток, але не зовсім той, що приносив би позитивні та конкретні результати.

Аналіз актуальних досліджень. Серед провідних українських педагогів, що працюють у напрямку дослідження сутності й специфіки інклюзивної освіти та методологічних основ її впровадження в навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів України, слід виділити В. Бондаря, Л. Вавіну, В. Засенка, А. Колупаєву, І. Кузаву, В. Липу, Ю. Найдю, С. Миронову, Т. Сак, В. Синьова, Н. Софій, О. Таранченко, В. Тарасун, М. Шеремет та ін. Методику впровадження інклюзивного навчання вивчають Л. Вавіна, С. Литовченко, Г. Мерсіянова, Т. Скрипник, І. Сухіна, Ю. Рібцун, О. Таранченко, О. Чеботарьова та ін. науковці і педагоги-практики.

Щодо толерантності, то дане поняття відображене у працях філософів, соціологів, психологів, педагогів. Окремі питання виховання толерантності досліджували Л. Бернадська, Т. Білоус, С. Герасимов, І. Сковородкіна, О. Скрябіна, П. Степанова, Г. Шеламова та ін. Психологічний аспект виховання толерантності розглядали Б. Ананьєв, І. Бех, Д. Колесов, А. Маслоу, О. Петровський, К. Роджерс. Загальні питання педагогіки толерантності вивчали М. Рожков, А. Сиротенко, Г. Солдатова, О. Шарова та інші.

Мета статті: охарактеризувати особливості виховання молодших школярів в умовах інклюзивної освіти на прикладі толерантності, визначити дидактичні умови її формування.

Виклад основного матеріалу. У вивченні окремих питань освіти, зокрема інклюзивної, а також що стосується навчання молодших школярів, у першу чергу, допоможе нормативно-правова база. Так, Державний стандарт початкової загальної освіти базується на загальнолюдських цінностях та принципах науковості, полікультурності, світського характеру освіти, системності, інтегративності, єдності навчання і виховання на засадах гуманізму, демократії, громадянської свідомості, взаємоповаги між націями і народами в інтересах людини, родини, суспільства, держави. Більше того, в одній з освітніх галузей інваріантної складової базового навчального плану, «Суспільствознавство», зазначено, що її метою є не лише особистісний розвиток учня, а й засвоєння загальнолюдських, загальнокультурних та національних цінностей, соціальних норм, громадянської активності, прийнятної в суспільстві поведінки, толерантного ставлення до відмінностей культур, традицій і різних думок [3].

Щодо Концепції розвитку інклюзивного навчання, то даний документ передбачає вирішення важливих питань задля забезпечення права на якісну освіту дітей з особливими освітніми потребами. Впровадження інклюзивного навчання ґрунтується на основі відповідного нормативно-правового, навчально-методичного, кадрового, матеріально-технічного та інформаційного забезпечення. Метою Концепції є створення умов для удосконалення системи освіти та соціальної реабілітації дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі з інвалідністю, шляхом упровадження інноваційних технологій, зокрема, інклюзивного навчання; формування нової філософії суспільства щодо позитивного ставлення до дітей та осіб з порушеннями психофізичного розвитку та інвалідністю [4].

Виходячи з вищевикладеного матеріалу, можна дійти висновку, що основні положення першого документу легше реалізувати на практиці, аніж другого. Інклюзивна освіта для багатьох є новим явищем, до якого, інколи, ставляться з обережністю. Проте, мета і завдання обох, офіційно складених паперів, спрямовані на організацію комфортного навчання усіх школярів, їх виховання та всебічного розвитку.

Виховний компонент навчально-виховного процесу, на рівні з іншими, заслуговує особливої уваги, оскільки від нього залежить, він виявляє та показує рівень вихованості дитини на даний момент і, тим самим, дозволяє спрогнозувати її на майбутнє. В даному аспекті важливе місце посідає й виховання толерантності як важливої складової життєдіяльності людини у сучасному світі. Безперечно, у кожного школяра на момент приходу до школи уже закладені задатки толерантності, проте важливо, чи вони розвиваються в прямому чи протилежному напрямку.

Поняття толерантності є доволі багатозначним. Немає одного, конкретно визначеного терміну, котре б у повному світлі характеризувало його. Знову ж таки, її задатки є у кожній людині, проте як ними розпоряджаються – окреме питання.

Толерантністю позначають доброзичливе або принаймні стримане ставлення до індивідуальних та групових релігійних, етнічних, культурних, цивілізаційних відмінностей [5, с. 642]. Інакшими словами, це вміння чужому протиставляти своє власне, розуміти, що інші не лише погляди, переконання, але й, приміром, зовнішній вигляд – справа кожного окремо, навіть якщо вона суперечить власному баченню, все одно має місце на існування.

У сучасному світі подій, наше суспільство важко назвати толерантним. Коли мова йде про відсутність нормального ставлення звичайних людей між собою, то що говорити про відношення до людей з інвалідністю чи дітей з особливостями в розвитку, котрі потребують, в першу чергу, швидше розуміння, аніж співчуття. Власне такий приклад дорослі подають дітям, тим самим віддаляючи їх між собою у спілкуванні, будь-якій взаємодії.

Якщо, приміром, уявити, що все людство розділилося на дві групи: в одну входять здорові, іншу складають ті, що мають певні порушення у психічному або фізичному розвитку, то, власне, останні не зможуть довго існувати самостійно без допомоги «іншого світу». Це ось та особливість, яку повинні розуміти усі: як дорослі, так діти. Дане твердження повинно існувати як просте усталене правило, виконання якого не потребує нагадувань чи окремої уваги. З іншої сторони, співпраця між означеними категоріями принесе користь та вигоду не лише одним, але й іншим.

Формування толерантності саме у молодших школярів є можливістю виховати новітнє суспільство, змінити застарілі думки окремих людей про те, що людям та дітям з особливостями психофізичного розвитку не місце поряд з іншими. Повсякчас так було і, певно, буде, коли батьки та дорослі є наставниками для менших поколінь, при цьому байдуже, який вплив вони здійснюють. Проте ми вважаємо, що діти, не менше дорослих, здатні «перевернути світ на голову», показати і доказати, якщо не усім, то хоча б більшості, що кожен є маленькою частинкою великого цілого, у взаємоспівпраці матимуть зацікавленість обидві її сторони.

Звичайно, теорія набагато простіша практики, легше спланувати процес виховання, ніж потім його реалізувати. Проте участь та контроль з боку вчителя, батьків, їх взаємна діяльність, першочергово спрямована на позитивний результат, зможуть вирішити дане питання. Хоча, не менш важливим є бажання та інтерес самого учня піддаватися виховному впливу з боку дорослих.

Формування толерантності шляхом виховання – складний багатоетапний процес. Неможливо за одне чи декілька занять прищепити дитині основоположні принципи означеного поняття. Комусь, можливо, потрібно закінчити школу, а не лише початкові класи, аби зрозуміти суть толерантної поведінки. Виходячи із вагомості формування у підростаючого покоління норм толерантності, особливо в умовах інклюзивної освіти, досить важливо окреслити умови, а саме дидактичні, що сприятимуть їх кращому засвоєнню. Перш за все, потрібно звернути увагу на саме поняття дидактичної умови.

У педагогічній літературі існує декілька визначень терміну «дидактична умова». Дослідники пишуть про те, що дидактичною умовою можна назвати сукупність об'єктивних можливостей змісту навчання, методів, організаційних форм і матеріальних можливостей їхнього здійснення, які забезпечують успішне розв'язання висунутого завдання. Дидактична умова визначається як обставина процесу навчання, яка є підсумком цілеспрямованого відбору, конструювання й використання елементів змісту, методів (прийомів), а також організаційних форм навчання для досягнення певної дидактичної мети [1, с. 13].

А. Хуторський вважає, що сучасна педагогічна наука трактує дидактичні умови як сукупність факторів, компонентів навчального процесу, що забезпечують успішне навчання. Е. Ложакова трактує дидактичні умови як спеціально створювані педагогом обставини педагогічного процесу, при яких оптимально співпадають процесуальні компоненти системи навчання. Т. Кулагіна робить висновок, що в педагогіці умови не є самі по собі причиною певних подій, але в той же час вони підсилюють або послабляють дію причини. Добір дидактичних умов повинен створювати цілісну структуру, яка, враховуючи динаміку процесу навчання, була б достатньо гнучкою і динамічно змінювалася на кожному новому етапі. Для будь-якого процесу повинна бути присутня група таких умов, що без наявності однієї із них процес не зможе повноцінно функціонувати, а вся група умов забезпечує його стабільне протікання [2, с. 143].

У навчально-виховному процесі доцільно створювати й брати до уваги наступні дидактичні умови:

- врахування індивідуальних особливостей молодших школярів та дитини з особливостями психофізичного розвитку;
- організація різного роду індивідуальних та групових форм виховної роботи;
- наявність у молодших школярів інтересу до виховання толерантності;
- застосування системи психологічних та педагогічних стимулів для позитивного формування толерантної поведінки в учнів;
- навчання дітей самостійної роботи задля вправлення у формуванні проявів толерантності;
- відпрацювання умінь та навичок на практиці;
- систематичність виховної роботи на всіх етапах навчальної діяльності;
- постійна підтримка та контроль з боку вчителя, мотивація виховної діяльності.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, виховання молодших школярів основам толерантності в умовах інклюзії покликане змінити погляди сучасного менталітету на дітей та людей з особливостями психофізичного розвитку. Саме завдяки підростаючому поколінню можна показати важливість співіснування в одному середовищі усіх представників суспільства, вказати на можливості співпраці, її значення та позитивні сторони для людей та дітей зазначеної категорії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Малихін О. В. Методологічні основи визначення дидактичних умов у дослідженнях з теорії навчання (у вищій школі) / О. В. Малихін // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Сер. : Педагогіка. – 2013. – Т. 215, Вип. 203. – С. 11-14.
2. Петренко С. І. Аналіз підходів до верифікації терміну «дидактичні умови» в контексті формування ІКТ-компетентності / С. І. Петренко // Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія: Педагогіка. Соціальна робота / гол. ред. І. В. Козубовська. – Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2014. – Вип. 34. – С. 142-144.
3. Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти [Електронний ресурс]. – 2011. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/462-2011-п>.
4. Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання [Електронний ресурс]. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/9189/.
5. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди ; редкол.: В. І. Шинкарук (голова). – К. : Абрис, 2002. – 742 с.

DIDACTIC CONDITIONS OF THE FORMATION OF TOLERANCE IN JUNIOR PUPILS WITH SPECIAL NEEDS.

H. KAIDALOVA

Statement of the problem. It is generally accepted that children of six, seven or five years of age crossed the threshold of the secondary schools and become full participants in the educational process. Preschool, as well as family exercise their influence on the personality of the juvenile, but the types of activities differ slightly. Elementary school is a new stage, new responsibilities and rules, new environment and completely new experiences from what he heard or what he saw.

Training in inclusive education is also a kind of novelty for yesterdays preschooler – first grader today. For some it may turn into a real problem, because the interaction with the child with special needs, especially in the absence of any preliminary contacts, during long adaptation to the school environment, being surrounded by not quite familiar peers, not as easy as it seems at first glance. It all depends on the individual characteristics of each student.

Collaborative learning one and the other is intended to develop inclusive education, because its one of the main tasks is providing quality education within secondary schools.

However, due to certain circumstances, inclusion although it has development but not what would bring positive and concrete results.

An analysis of current research. Among the leading Ukrainian teachers working in the direction of the study of the essence and specificity of inclusive education and the methodological foundations of its introduction in educational process of General educational institutions of Ukraine, should be allocated to V. Bondar, L. Vano, V. Zasenko, A. Kolupaeva, I. Kuzawa, W. Linden, J. Naidu, Sec. Mironov, T. Sak, V. Sinev, N. Sofi, A., Taranenko, V. Tarasun, M. Sheremet, etc. the Methodology of implementation of inclusive education study Vana L., S. Litovchenko, G. Mersianova, T. Skrypnyk, I. G., J. Rbco, A., Taranenko, A. Chebotareva and other scientists and teachers-practitioners.

About tolerance, this concept is reflected in the writings of philosophers, sociologists, psychologists, educators. Single issues of tolerance investigated L. Bernadskaya, T. Bilous, S. Gerasimov, I. Skovorodkin, A. Scriabin, P. Stepanov, G. Salamova etc. the Psychological aspect of tolerance education Would consider. Ananiev, I. Bech, D. Kolesov, A. Maslow, A. Petrovsky, K. Rogers. General questions of pedagogy of tolerance studied M. Rozhkov, A. Sirotenko, A. Soldatov, A. Sharov, and others.

The article aims to characterize the features of education in primary school in conditions of inclusive education on the example of tolerance, to determine didactic conditions of its formation.

Presentation of the basic material. In the study of particular educational issues, including inclusive and also with regard to education of Junior schoolchildren, in the first place, will help the regulatory framework. Thus, the State standard of primary General education is based on universal values and the principles of scientific, multicultural, secular nature of education, systematic, integrationist, unity of training and education on the principles of humanism, democracy, civic consciousness, mutual respect between Nations and peoples in the interests of the individual, family, society and the state. Moreover, in one of the educational areas the invariant part of the basic curriculum, "social Studies", stated that its goal is not only personal development of the student, but also the absorption of human, cultural and national values, social norms, civic engagement, socially acceptable behavior, a tolerant attitude to differences of cultures, traditions and different opinions [3].

The concept of development of inclusive education, this document provides a solution to important issues in ensuring the right to quality education children with special educational needs. The implementation of inclusive education based on the relevant regulatory, methodological, human, material, technical and information support. The purpose of the Concept is creation of conditions for improvement of the education system and social rehabilitation of children with special educational needs, including those with disabilities, through the introduction of innovative technologies, in particular, inclusive education; the formation of a new philosophy of society regarding positive attitudes towards children and individuals with violations of psychophysical development and disability [4].

Based on the above material, you can come to the conclusion that the main provisions of the first document is easier to implement in practice than the second. Inclusive education for many is a new phenomenon, to which, sometimes, are treated with caution. However, the purpose and objectives of both officially composed of papers, directed to the provision of efficient education to all pupils, their education and integral development.

The educational component of the educational process, on the level with others, deserves special attention, as on it depends, it identifies and shows the level of education of the child at the moment and, thereby, allows to predict its future. This aspect is important and tolerance education as an important component of human life in the modern world. No doubt, every student at the time of coming to school already laid the makings of tolerance, it is important, however, they develop in direct or opposite direction.

The concept of tolerance is quite polysemous. No one, specifically a certain period of time, which would be in full light characterized his. Again, her makings is in every man, but how to dispose of them – a separate issue. Tolerance denote friendly or, at least, grudging respect for individual and group religious, ethnic, cultural, civilizational differences [5, p. 642]. In other words, it is the ability of someone else to oppose their own, to understand that others not only attitudes, beliefs, but also, for example, appearance is a matter for each separately, even if it contradicts their own vision, still has a place to exist.

In the light of modern developments, our society is difficult to name a tolerant. When it comes to the absence of normal relations between ordinary people themselves, what to talk about with respect to people with disabilities or children with developmental disabilities who need, first and foremost, understanding rather than sympathy. In fact, this example serves children, adults, thereby distancing them together in communication, any interaction.

If, for example, to imagine that all mankind were divided into two groups: one consists of healthy, the other consists of those that have certain irregularities in mental or physical development, that, in fact, the latter can not long exist on its own without the help of "another world". This is the feature that needs to understand everything: both adults children. This statement should be established as a simple rule, the implementation of which does not require reminders or special attention. On the other hand, cooperation between the indicated categories will benefit and benefit not only one, but others.

The formation of tolerance in younger students it is an opportunity to educate the newest society, to change outdated views of individuals about the fact that people and children with special needs have no place next to the other. Always has been and probably will be when parents and adults are mentors for the younger generations, with care, what influence they exercise. However, we believe that children, no less than adults, are able to "turn the world on its head", to show and prove, if not all, then at least most that everyone is a small part of a greater whole, the cooperation will be of interest both sides.

Of course, theory is much easier to practice, easier to plan the process of education than to implement it. However, the participation of and supervision by the teachers, the parents, their mutual activities, initially aimed at a positive result, will be able to solve this issue. Although, equally important is the desire and interest of the student to be subjected to educational influence from adults.

Building tolerance through education is a complex multistep process. It is impossible for one or a few lessons to instill in your child the fundamental principles of this concept. Someone may need to finish school and not just elementary grades, to understand the essence of tolerant behavior. Based on the weighting of the formation of the younger generation of norms of tolerance, especially in the context of inclusive education, it is important to delineate the conditions, namely the didactic, contributing to their better absorption. First of all, you need to pay attention to the notion of didactic conditions.

In pedagogical literature there are several definitions of the term "didactic condition". The researchers write that the didactic condition can be called a set of objective possibilities of the training content, methods, organizational forms and material resources for their implementation, ensuring the successful solution of the task presented. Didactic condition is defined as a circumstance of the learning process, which is the result of purposeful selection, design and application of the content elements, methods (techniques), and organizational forms of training to achieve a specific didactic purpose [1, p. 13].

A. Khutorskoy believes that modern pedagogical science interprets didactic terms as a combination of factors, components of the educational process that ensures successful learning. E. Lozanova interprets the didactic conditions as specifically created by the teacher the circumstances of the pedagogical process, which optimally match the procedural components of the learning system. T. Kulagina concludes that in teaching conditions are not in themselves the reason for certain events, but at the same time, they strengthen or weaken the effect causes. The selection of didactic conditions needs to create a coherent structure that, given the dynamics of the learning process would be sufficiently flexible and dynamically varied at each new stage. For any process there should be a group of such conditions, one of them, the process will not be able to fully function, and the whole group of conditions ensures a stable flow [2, p. 143].

In educational process it is expedient to create and consider the following didactical conditions:

- into account the individual characteristics of Junior schoolchildren and child with features of psychophysical development;
- organization of various kinds of individual and group forms of educational work;
- the presence of younger students interest in teaching tolerance;
- the application of the system of psychological and pedagogical incentives for positive formation of tolerant behavior among students;

- teaching children independent work for the sake of exercise in the formation of the manifestations of tolerance;
- practice and skills in practice;
- systematic educational work in all phases of educational activity;
- ongoing support and supervision by teachers, motivation of educational activity.

Conclusions and Outlook for further research. Consequently the education of younger students the basics of tolerance in terms of inclusion aims to change the views of modern mentality on children and people with special needs. It is thanks to the younger generation can show the importance of coexistence in the same environment all members of society, to point out the possibility of cooperation, its importance and positive aspects for people and children of the specified category.

REFERENCES:

1. Malyxin O. V. Metodologichni osnovy vyznachennya dydaktychnyx umov u doslidzhennyax z teorii navchannya (u vyshnij shkoli) / O. V. Malyxin // Naukovi praci [Chornomorskogo derzhavnogo universytetu imeni Petra Mogyly kompleksu «Kyyevo-Mogylyanska akademiya»]. Ser. : Pedagogika. – 2013. – T. 215, Vyp. 203. – S. 11-14.
2. Petrenko S. I. Analiz pidxodiv do veryfikaciyi terminu «dydaktychni umovy» v konteksti formuvannya IKT-kompetentnosti / S. I. Petrenko // Naukovyj visnyk Uzhgorodskogo nacionalnogo universytetu: Seriya: Pedagogika. Socialna robota / gol. red. I. V. Kozubovska. – Uzhgorod: Vydavnyctvo UzhNU «Goverla», 2014. – Vyp. 34. – S. 142-144.
3. Pro zatverdzhennya Derzhavnogo standartu pochatkovoyi zagalnoyi osvity [Elektronnyj resurs]. – 2011. – Rezhym dostupu do resursu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/462-2011-p>.
4. Pro zatverdzhennya Konceptiyi rozvytku inklyuzyvnogo navchannya [Elektronnyj resurs]. – 2010. – Rezhym dostupu do resursu: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/9189/.
5. Filosofskij encyklopedychnyj slovnyk / NAN Ukrayiny, In-t filosofiyi im. G. S. Skovorody ; redkol.: V. I. Shynkaruk (golova). – K. : Abrys, 2002. – 742 s.